

לתקן ולמול את עצמו כדי שיוכל להקריב את הפסח, ואם לא עשה כן חייב כרת, למה אין אומרים כן גם על הנמצא מחוץ לעזרה ויכול להיכנס, שהוא מחוייב להיכנס, ואם לא יעשה כן יהיה חייב כרת ולא יהיה פטור משום 'דרך רחוקה' (חז"א א"ח קכד לדף זה).

דֶּרֶךְ רְחוֹקָה לְשֹׁהֵר וְאֵין דֶּרֶךְ רְחוֹקָה לְטָמֵא, שיש חילוק בין הנמצא בדרך רחוקה, שפטור מעשיית הפסח, ולפיכך לא מוטל עליו חיוב שלא להיכלל בפטור זה, לבין טמא וערל, שאינם כלולים בפטור זה, אלא יש עליהם חיוב עשיית פסח, רק שאינם יכולים לקיים את חיובם משום שאינם ראויים לאכילה, ולפיכך מוטל עליהם לתקן את עצמם שיוכלו לאכול את הפסח וכך יוכלו לקיים את חיובם בעשיית הפסח (רש"י). והיינו באופן שהערל והטמא נמצאים בתוך העזרה וחל עליהם חיוב הפסח, אכן, באופן שהערל או הטמא נמצאים בדרך רחוקה, חל עליהם פטור של 'דרך רחוקה' ולא יתחייבו כרת (צל"ח לעיל סט, ב), בדעת רש"י, וראה שם האופן שטמא שרץ נמצא בעזרה. וראה לעיל צג, ב ד"ה דרך).

ויש מפרשים, ששאלת הגמ' היא שכיון שבדואי הערל נמצא מחוץ לעזרה, שהרי ערל אסור להיכנס לעזרה בגלל ערלותו (ראה תוס' הרשב"א משאנן, שנחלקו תנאים בכך האם ערל דינו כטמא, אך ראה שו"ת חתם סופר ז, ה, שלדעת הכל הוא מאוס ונאסר בכניסה לעזרה), מדוע לא יהיה פטור מוכרת משום 'דרך רחוקה', אלא בהכרח שכיון שיכול למול ולהיכנס, אינו נחשב בדרך רחוקה, אם כן הוא הדין מי שמחוץ לאיסקופת העזרה, אינו נחשב בדרך רחוקה כשיכול להיכנס. ותיצרה הגמ', שהפטור של 'דרך רחוקה' נאמר רק על טהור ונימול, אך טמא וערל לא חל עליהם כלל פטור של 'דרך רחוקה' (ראה תוס' ד"ה ואין, ותוס' לעיל פ, א ד"ה משלחין). שהתורה חייבה את האדם להיות 'ראוי להקריב', ומשום כך מחוייבים הערל והטמא להסיר את פסול גופם של הערלות והטומאה, ויהיו ראויים להקריב, על אף שלאחר שיסירו את הפסול הזה יהיו עדיין פטורים בפועל מהקריבת הפסח בגלל פטור של דרך רחוקה (דבר שמואל, בביאור דימוי התוס' לענין 'ראוי לבילה').

בְּטָמֵאִים הִלֵּךְ אַחֵר רֹב הָעוֹמְדִין בְּעֶזְרָה כְּמֵאן כְּרִבִּי יוֹסִי בֶר רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שהדין הוא, שכאשר רוב הציבור טמאים, מקריבים את הפסח בטומאה (ראה לעיל עט, א), וחישוב הרוב נקבע לפי אלו שעומדים בתוך העזרה, וזה כדעת רבי אליעזר לפי רבי יוסי בר רבי יהודה שהנמצאים מחוץ לעזרה נחשבים ב'דרך רחוקה' (רש"י), מה שאין כן לדעת רבי עקיבא ששיעור דרך רחוקה הוא מהמודיעים ולחוץ, מחשבים לפי אלו שנמצאים כעת סמוך לעזרה ועומדים תיכף להיכנס לשחוט את הפסח על אף שלא נכנסו בפועל לעזרה [אך אין מחשבים לפי כל אלו שנמצאים ממודיעים ולפנים, כי מספרם אינו ידוע] (צל"ח, בביאור דעת הרמב"ם קרבן פסח ז, ו). והחישוב של הרוב, הוא כפי זמן תחילת שחיטת הפסח, ואף אם אחר כך התרבו הטהורים, כבר הותר לעשות את הפסח בטומאה (צל"ח).

כֵּן כָּנּוּ שֶׁל נִמְרוד הֶרְשַׁע - מצאצאיו של נמרוד (רש"י). ויש מפרשים, שלא היה מצאצאיו, שהרי נמרוד הוא בנו של כוש ולא מצינו שנבוכדנצר הוא מזרע כוש, אלא שנחשב כבן בנו על שם שהיה דומה לו במעשיו, שמלך בשנער כמותו (תוס' חגיגה יג, א ד"ה בן), ושלח ידו בישראל כנמרוד ששלח ידו באברהם והפילו לכבשן האש (גליון על התוס' שם), ושניהם גם ביקשו לעלות לשמים ולהילחם בה', שנמרוד המריד את העולם כנגד הקב"ה בדור הפלגה, שנתן להם עצה לבנות מגדל ולהילחם בה', כמו שנאמר (בראשית יא, ד) 'הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים', ואמרו בגמ' (סנהדרין קט, א) שרצו לעלות במגדל לשמים ולהילחם בה', וכך גם נבוכדנצר אמר (ישעיה יד, יד) 'אעלה על במתי עב אדמה לעליון' (מהרש"א חגיגה שם).

כִּמָּה שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם שִׁבְעִים שָׁנָה, אלו שנות חייו של אדם ממוצע, אך נבוכדנצר עצמו חי הרבה יותר משבעים שנה (תוס' חגיגה שם ד"ה שבעים, ראה שם הוכחתו).

וְעוֹבִיו שֶׁל רִקְיעַ - גוף אוריי זך שנקרא רקיע, ואשר למעלה ממנו עוד רקיעים [ואין זה 'עוביו של רקיע' המוזכר לעיל ע"א, ראה בביאורנו שם ד"ה וסומכא] (חז"א א"ח יג, ד).

וְכֵן בִּין כָּל רִקְיעַ וְרִקְיעַ, ששבעה רקיעים הם (גמ' חגיגה יב, ב), ואף רבי יהודה שאמר (שם) ששני רקיעים הם, היינו שהם שנים הכוללים שבעה רקיעים (אדרת אליהו בראשית א, א).

וְנִרְאִין דְּגִרְיָהֶן מִדְּגִרְיָהֶן, שלפי ראות העיניים נראה כדעתם, אך האמת כדעת חכמי ישראל, וכפי שתיקנו בתפילה 'ובוקע חלוני רקיע' (שיטמ"ק כתובות יג, ב בשם ר"ת, מצוין בגליון הש"ס כאן). וראה אדרת אליהו [בראשית א, ח] שמפרש את דעת חכמי ישראל, מה שלא נגלה לחכמי אומות העולם, וראה עוד ספר הגרית א, ד י. ויש מפרשים, שהמציאות הטבעית היא כפי חכמי אומות העולם, ובזה הודו חכמי ישראל לדעת חכמי אומות העולם (רמב"ם מורה נבוכים ח, ב; מהר"ם אלשקר צו, וראה רא"ש המובא להלן בסמוך), ובאמת שכן סברו גם חלק מחכמי ישראל כמו רבי יהושע (מהרש"א ב"ב כה, ב), אכן פנימיות הדברים היא כדעת חכמי ישראל (ראה בביאורנו לעיל ע"א ד"ה שיתא).

שְׂבִיּוֹם מַעֲיָנוֹת צוֹנְגִין וּבִלְיָה רֹתְחִין וְכו' רַבִּי נֶחֱם אֹמֵר וְכו' בִּימוֹת הַגִּשְׁמִים כָּל הָעוֹלָם כּוֹלֵו צוֹנֵן וּמַעֲיָנוֹת רֹתְחִין, והדין המבואר בגמ' לעיל (מב, א) שצריכים ללוש את המצות ב'מים שלנו', יש סוברים שהוא משום שצריכים לשאוב את המים לפני שיתחממו בלילה במעיינות [כדעת רבין] (רא"ש לעיל ב, ל). ויש סוברים, שהוא משום שתקופת ניסן עדיין בכלל ימות הגשמים שהמעיינות בהם חמים, ויש לצנן את המים מחוץ למעיין [כדעת רבי נתן] (ראה רש"י שם, וראה רא"ש שם, בשם הראב"ה, שלפ"ז אין צריכים לשהות מחוץ למעיין דוקא בלילה, אלא מועיל להשהות את המים כמה שעות מחוץ למעיין גם ביום).

וְהַתְנַיָּא יְהוּדִי עָרַל שְׁלֵא מִלְ עֲנוּשׁ כֶּרֶת, על שביטל את מצות שחיטת הפסח בגלל ערלותו (רש"י). ואם כן, כשם שערל מחוייב